

A zenei nevelés helye és szerepe az oktatásban az alapfokú művészetoktatásra fókuszálva

Kissné Poprádi Enikő,¹ Bencéné Fekete Andrea²

Abstract **The place and role of music education in the classroom.** Music education has an outstanding role not only in individual social intelligence, but also in intellectual and personal development. Learning music determines our life, since it can be a source of happiness to play, and of joy to listen. In my study I will introduce the legal background of music education, the Kodály-concept, a method of personal development and improvement. Later on I will discuss the effect of music on human body, nervous system and the positive influence on studying. I examine the social changed after the end of communism and the cultural habits and customs, which affected music education. In the final section I will discover the solutions to the problems of music education today, finding ways to more efficient education.

Keywords music education, •Kodály-concept• personal development

Bevezetés

A zenei nevelés nemcsak az egyén érzelmi intelligenciájában, hanem szellemi, intellektuális fejlődésében is kiemelt jelentőségű. A gondolat alapja, hogy a zenetanulás életünk meghatározó része, mert a zene örömforrás, melyet élvezet hallgatni és játszani. Egy ősi kínai mondás szerint: „Amelyik otthonban zene szól, ott apa és fiú között szeretet honol, s ha a nép is zenél, harmónia uralkodik az emberek között.” (Zenei enciklopédia)

A tanulmányban bemutatom a zeneoktatás, hangsúlyozottan az alapfokú művészetoktatás törvényi hátterét, a törvényben meghatározott helyét, feladatait az 1993-as közoktatási törvénytől napjainkig, valamint azokat a változásokat, amelyek az intézményrendszer működésében az elmúlt években bekövetkeztek.

Ezzel összekapcsolva, a Kodály-koncepciót alapul véve a zene mint az emberformálás, személyiségfejlesztés egyik legjobb eszköze, új szemszögből kerül megvilágításba.

Ezt követően rövid összefoglalás olvasható a zene emberi szervezetre, az idegrendszerre, a tanulásra gyakorolt jótékony hatásairól, továbbá arról, hogy a rendszerváltás utáni társadalmi változások átalakították a kulturális szokásokat, amelyek hatással voltak a zeneoktatás alakulására.

¹ Intézmény: Fonyódi Alapfokú Művészeti Iskola
E-mail: zeneiskola@fonyod.hu

² Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar
E-mail: feke.te.andrea@ke.hu

Ezt követi a megoldás, a kiút keresése a zenetanítás, kiemelten az alapfokú művészetoktatás mai gondjaira fókuszálva, kutatva azokat a lehetőségeket, melyekkel eredményesebbé tehető az oktató, nevelő munka.

A zenei nevelés, ezen belül az alapfokú művészetoktatás helye és szerepe az oktatásban

Az alapfokú művészeti iskola helyzete specifikus a közoktatásban. Nem kötelező intézmény, ahol tankötelezettség nem teljesíthető, tehát választható tanulmányok folytathatók. A világon egyedülálló módon az alapfokú művészetoktatás 6 és 22 év között a közoktatási rendszer államilag finanszírozott része. Mint ilyen, hungarikum. Ugyanolyan intézményi szabályozással működik, mint minden kötelező alapfokú iskola.

Az 1993. évi LXXIX. törvény, amely meghatározta és szabályozta a közoktatási intézmények működését, mérföldkő volt az alapfokú művészetoktatás terén. A hatályos közoktatási törvény az alapfokú művészetoktatási intézményt a közoktatás rendszerébe illesztve, mint annak egyik intézménytípusát határozta meg. A törvény már elnevezésében különbözik a korábbi törvényektől, hiszen nem egyszerűen oktatási törvénynek, hanem közoktatási törvénynek nevezték, jelezve, hogy az oktatás közfeladat, a köz javára, a közpénzek felhasználásával, közmegegyezés alapján történik. A közoktatási intézmények felsorolásában megjelent a zeneiskola.

A zeneiskola kifejezést később az alapfokú művészeti iskola fogalma váltotta fel. Az intézményben művészeti nevelés és oktatás folyik. „Az alapfokú művészetoktatás megalapozza a művészi kifejező készségeket, illetve előkészít a szakirányú továbbtanulásra.” (1993. évi LXXIX. törvény)

A törvény megfogalmazta a művészetoktatás sajátosságait, meghatározta intézményi oktatásának szakterületeit és tartalmi működésének alapelveit. Jelentős különbség továbbá az is, hogy a tanórak térítési díj, illetve tandíj ellenében vehetők igénybe, amelynek mértékéről is törvény rendelkezik. A nem zeneművészeti ágat tanító művészeti iskolák alapítását először 1994-ben tette lehetővé a közoktatásról szóló törvény. Az iskolaigazgatók és művelődési házak vezetői felismerték azt a lehetőséget, amelyet az új közoktatási törvény biztosított, hogy alapfokú művészeti iskola létrehozásával művészeti csoportjaik és a szakköreik fenntartásához újabb forrásra tehetnek szert.

Az 1993-as, illetve a módosított 1996-os évi közoktatási törvény megeremtetten a művészetoktatásnak azt a törvényi garanciáját, amely lehetővé tette a tartalmi szabályozás korszerűsítését is. A 11/1994. MKM-rendelet meghatározta az intézmény működését.

1998-ban a Művelődési és Közoktatási Minisztérium kiadta a 27/1998. MKM-rendeletet, amely az alapfokú művészetoktatás tantervi programját és követelményeit tartalmazta. Ez a rendelet meghatározta a követelmény szerepét a művészetoktatás tartalmi szabályozásában. A törvény kimondta, hogy a gyermeknek, tanulónak joga, hogy adottságainak, képességeinek, érdeklődésének megfelelő nevelésben és oktatásban részesüljön, képességeihez mérten tovább tanuljon, valamint tehetségének felismerése és fejlesztése érdekében alapfokú művészetoktatásban vegyen részt.

Az alapfokú művészetoktatás a művészi kifejezőkészségeket alapozza meg, illetve felkészít a szakirányú továbbtanulásra. A művészetoktatás fontos szerepet tölt be a nemzeti hagyományok ápolásában, a nemzeti értékek megőrzésében, a különböző kultúrák iránti nyitottság kialakításában.

Elkészült a képzés struktúrája, óratervei, tantárgyai és annak követelményszintje, valamint tanterve, tananyaga és irodalma. Ekkor került kidolgozásra a képzőművészet, táncművészet, színművészet és bábművészet központi tanterve is. Ezt az intézmények adaptálhatták, vagy ennek alapján saját tantervet készíthettek. A központi követelmények alapján létrehozott helyi tantervet 2001 szeptemberétől kellett alkalmazni. Majd 2002-ben a közoktatás történetében először, átfogó ellenőrzésre került sor, ami nemcsak a törvényes működésre vonatkozó dokumentációs ellenőrzést tartalmazta, hanem több napon át tartó szakmai ellenőrzést, óralátogatást, a tanárok, az intézményben folyó szakmai munka minősítését is, figyelembe véve az öt évre visszamenő versenyeredményeket is. A 3/2002. OM-rendelet az alapfokú művészetoktatási intézmények szakmai minősítését kötelezővé tette. A minősítési eljárás 2007. március 31-étől vette kezdetét, a minősítés öt évre szól. A 2007. évi költségvetési törvény az alapfokú művészetoktatási intézmények állami támogatását – a közoktatás más intézménytípusaitól eltérően – minősítéshez kötötte. A minősítés várt nagyarányú szelekciója elmaradt, ami egyben azt is mutatta, hogy méltán büszkék lehetünk az országban folyó művészeti oktatásunkra. (Homor 2009, 23–24)

A 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről is deklarálja a zeneoktatás közoktatásban elfoglalt helyét. 2011. (Net jogtár 2014) 4. §.

E törvény alkalmazásában alapfeladat: a köznevelési intézmény alapító okiratában foglalt köznevelési feladat, amely az óvodai nevelés, a nemzetiséghez tartozók óvodai nevelése, az általános iskolai nevelés-oktatás, a nemzetiséghez tartozók általános iskolai nevelése-oktatása, a kollégiumi ellátás, a nemzetiségi kollégiumi ellátás, a gimnáziumi nevelés-oktatás, a szakközépiskolai nevelés-oktatás, a szakiskolai nevelés-oktatás, a nemzetiség gimnáziumi nevelés-oktatása, a nemzetiség szakközépiskolai nevelés-oktatása, a nemzetiség szakiskolai nevelés-oktatása, a Köznevelési Hídprogramok keretében folyó nevelés-oktatás, a felnőttoktatás. A törvény meghatározza az alapfokú művészeti oktatás rendszerét, rendelkezik az alapfokú művészeti iskolákról.

A Kodály-koncepció

A Kodály-módszer a 20. század második felének kevés világszerte piacképes hungarikumainak egyike volt, amelynek mára azonban némileg megkopott a fénye, pedig a magyar iskolai énektanítás reformjáért senki nem tett még megközelítően sem annyit, mint Kodály Zoltán. Évtizedeken át érlelt elgondolásának kibontakozása elé sajnos sok esetben különböző intézkedések gördítettek akadályt. Pedagógiai munkássága és négy évtizedes nevelői munkája 21 füzetben közreadott több száz énekgyakorlat, tanulmányával együtt: a Kodály-módszer. Kodály zenei nevelési koncepciójának célrendszere röviden így foglalható össze: zenei alpműveltség nyújtása minden gyerek számára a közoktatás elejétől kezdve. Ennek alapja az énekközpontúság, a relatív szolmizációs rendszer és az értékes tananyag. Kiemelkedő szerep jut a személyiségformálásnak. Fontos szerepet kap a sokoldalúan képzett ember – a szakemberképzés és a közönségnevelés egyensúlyának és helyes irányainak megteremtése.

A Kodály-módszer nemcsak a kézjeleket, a szolmizációt és a népdaléneklést jelenti, hanem a zene eljuttatását, a „Legyen a zene mindenkié” elv alapján lehetőleg minél korábban az óvodába, majd minden iskolába, a legnemesebb hangszer, az énekhang segítségével. Célja a zenei analfabetizmus felszámolása és az értékes zenei anyag tolmácsolására irányuló törekvés. Kodály az általa elgondolt zeneoktatási szisztémát a

személyiségfejlesztés szolgálatába kívánta állítani, meggyőződése volt, hogy a zenei fejlesztés elsősorban nem a zene ügye. Olyan képességek fejlesztését várta a zenei neveléstől, amelyek az iskolai tanulást és a személyiségfejlődést is segítik, ezért szorgalmazta az ének-zene órák napi rendszerességgel történő bevezetését, az ének-zene tagozatos általános iskolák létrehozását. Ezekben az iskolákban a tapasztalatok szerint minden tárgyból jobban haladnak a diákok. Jobban beszélnek, jobban írnak, jobban olvasnak, hamarabb tanulnak meg folyamatosan olvasni. Mindez a zenére vezethető vissza, mert az írásban például a kottairás olyan pontosságra kényszerít, hogyha kicsit lejjebb vagy feljebb van egy kottafej, már más hangot jelöl. Ha ezt megtanulják, átvihetik a rendes írásra is. Vagy a számolás is sokkal jobban megy nekik. Miért? Mert már Euler is megmondta, hogy a zene hangzó matematika. Folytonos számolás a zene, tehát ez a rendes számtanban is hasznukra válik. Az együttes éneklés fegyelemre és felelősségérzetre szoktatja őket. Tehát ennyiben jellemképző ereje is van.” (Kodály 2007, 179)

A zenei nevelésnek az iskolai fejlesztés területén betöltött szerepét tudományos kísérletek sora igazolja vissza. Ezért mi – magyarok – nem is Kodály-módszerről, sokkal inkább Kodály-koncepcióról beszélünk.

Kodály szerint nincs botfülű gyerek, és sokkal fontosabbnak tartotta, ki tanítja az éneket Kisvárdán, mint hogy ki az Operaház igazgatója. Mára már közhelynek számítanak Kodály 1951-es párizsi nemzetközi konferencián elhangzott mondatai: „Arra a kérdésre, hogy mikor kezdődjék a gyermek zenei nevelése, azt találtam felelni: Kilenc hónappal születése előtt. Első percben térfára vették, de később igazat adtak. Az anya nemcsak testét adja gyermekének, lelkét is a magából építi fel. Ha az anya alkoholista, ez rányomja bélyegét a gyermekre. Ha pedig zenei alkoholista – így nevezném, aki csak rossz, selejtes zenével él – okvetlenül meglátszik a gyermekén. Ezért ma még tovább mennék: nem is gyermek: az anya születése előtt kilenc hónappal kezdődik a gyermek zenei nevelése.” (Kodály 1975)

Kodály szerint tehát már az anyaméhben el kell kezdeni a zenei nevelést, az anya éneke ugyanis már embrionális korban fejleszti ezt a képességet. Tudományos eredmények mutatják, hogy a gyerek ritmusérzéke az anyai szívhangok miatt már embrionális korban kezd kialakulni. Az alapvető muzikalitás, ugyanúgy velünk született képesség, mint a beszédre való képesség. De ahogy a beszéd képessége sem alakulhat ki, ha például teljesen süket környezetben nevelik a gyereket, hasonlóképpen, ha hosszú időn keresztül nincs muzikális nevelés, akkor nagyon hézagosan alakul a jobb félteke érzékenysége. A kisgyermeknek való éneklés mára kiment a „divatból”. Nincs idő, nincs meghitt, békés hangulat. Gyakran hallani az édesanyáktól, hogy bár szívesen énekelnének kisbabájuknak, de tartanak attól, hogy nem szól tisztán a hangjuk. Pedig az énekhanggal nem pusztán a zenét közvetítjük a kicsi számára, hanem egy magasabb szintű odafigyelést, az érzelmek intenzívebb átadását, amivel meg lehet könnyíteni az öltöztetés, etetés, fürdetés nehezebb pillanatait, el lehet terelni a kisgyermek figyelmét, meg lehet nyugtatni. Az elalvás előtti altatódalok éneklése egyetemes, minden kultúrában, korban megtalálható. Pár percnyi ringatás, dúdolás (akár csak két-három hang), csitítgató, csucsujgató szavak segítik a megnyugvást, ellazulást, az anya-gyermek kapcsolat kialakulását és erősödését. Az altatódalok nagyon alkalmasak az első zenei élmények nyújtására, mert egyszerű ritmusuk, dallamvezetésük, szövegük nem igényel semmilyen zenei előképzettséget.

Abban, hogy az óvodáskor a zenei tehetség, képesség szempontjából meghatározó jelentőségű, minden zenepedagógiai irányzat egyetért. Az óvodás korú gyermek füle még mindenre nyitott. Ez a nyitott állapot hatéves korig tart, majd a kamaszkorban a

kortárs csoport által kedvelt könnyűzenére korlátozódik a befogadó képesség. „A zenei nevelés a 3–7 évig terjedő korban, a gyermeki értelem és a lélek fejlődésének legfontosabb idejében rendkívül nagy jelentőségű. Egyrészt, mert az emberi lélek nemesítését szolgálja, másrészt, mert a magyarrá nevelést hatásosan segíti elő.” (Kodály 1975, 179)

Ebben a korban a legfogékonyabb a kisgyermek agya a zenei ingerekre, és képes kiépíteni azokat az agyi területeket, szerepeket melyek ezen ingerek feldolgozását lehetővé teszik. A zenei képességek nevelésével intenzívebb fejlődésnek indulnak a gyermek egyéb képességei is. Mivel napjainkban egyre fontosabbá válik a tudás különböző kontextusokban történő alkalmazása, azaz transzferálhatósága, így az utóbbi évtizedek kutatási irányai között megjelenik a zenetanulás következtében kiváltódó transzferhatás vizsgálata. Ezzel külföldön és itthon is neves szakemberek, kutatók foglalkoztak, közülük az egyik legismertebb Kokas Klára. Kokas több kutatással igazolta, hogy a zenei nevelés hozzájárul a magasabb rendű pszichikus funkciók fejlődéséhez. „A zene a rezgéseivel érinti, átjárja az egész embert csontjaiban, üregeiben, lágy részeiben, nedveiben. Hatása az anyaméhen belüli (embrionális) élettől kezdve folyamatos, épít vagy rombol a rezgések minősége és ereje szerint. A méhen belüli élet idején a hangzásokra adott válasz a mozdulat.” (Kokas 1992, 35) Vizsgálatából kiderült, hogy a zenetagozatos gyerekek magasabb teljesítményt mutattak a megfigyelőképesség különböző formáiban, mint magasabb szociális státuszú, de nem zenetagozatos társaik.

Az elmúlt években az agykutatás területén is számos hazai és nemzetközi kutatás foglalkozott a zenei tevékenységek lehetséges fejlesztő hatásaival. A kutatások alapján bizonyítható, hogy a hangszertanulás hozzájárul a kognitív és motoros készségek, illetve a kreativitás fejlődéséhez.

Közismert, hogy az emberi agy két féltékéből áll, amelyeket egy ideghálózat köt össze. A két féltékének eltérő, egymást kiegészítő szerepe van. A bal féltéke inkább az értelem, a logikai gondolkodás alapján, míg a jobb féltéke az ösztönös megérzések, képek, a fantázia segítségével próbálja megérteni a világot. Itt található a kreativitás, a képalkotás, az érzelem és a zenei élmény feldolgozásának helye. A bal az elemző, logikus, a jobb a kreatív, szintetizáló terület. A jobb féltéke elsősorban a dallamot dolgozza fel, a bal agyfélteke a ritmust ismeri fel. Ma már nyilvánvaló a ritmus hatása a matematikára, vagy a biztos zenei hallás hatása a helyesírásra. Ezek lényegében tanult tulajdonságok, és az agy érésének következményei. Zenélés közben tehát mindkét agyfélteke aktív, ami az agyféltekék optimálisan kiegyensúlyozott együttműködését biztosítja. A muzikalitás, a beszéd, az írás kialakulásának magzati gyökerei vannak ugyan, de ma már bizonyított az is, hogy a bal agyfélteke és annak funkciói – így a beszéd és az írás képessége is – zenével legalább tízéves korig hatékonyan fejleszthető. Így a diszlexia és diszgráfia megelőzésében is fontos lehet. Új és érdekes tudomány a neuromuzikológia, amely az agy, a nyelv és a zene kapcsolatával, ezek viszonyaival foglalkozik. Számos kísérlet bizonyítja, hogy közös zenéléskor, énekléskor, de még zenehallgatáskor is növekszik az agy endorfintermelése, ami örömmérzetet okoz. Számos vizsgálat bizonyította már, hogy a zenét tanuló gyerekek tanulmányi átlageredménye magasabb a hangszert nem tanuló társaikénál, hogy kreatívabbak, magasabb intelligenciával rendelkeznek. A zenei nevelés kimutathatóan hozzájárul az agresszió csökkentéséhez, tapintatosságra, mások elfogadására és odafigyelésére is tanít. „Laczó Zoltán az 1970-es évek végén végzett longitudinális kontrollált vizsgálata azt is igazolta, hogy a zenei nevelés hatására az intelligencia fejlődése felszabadul a szocio-ökonómiai státusz meghatározottságai alól. Ebben a vizsgálatban a jobb zenei képességek magasabb IQ-eredményeket hoztak.

A zenetanulásban szerzett gyakorlottság megmutatta kedvező hatását más anyagok elsajátításában is. A zene és az egyéb tevékenységek struktúrájának valamiféle hasonlósága miatt jön létre a tanulás hatékonyságának átvitele egyik területről a másikra.” (Janurik 2008, 291)

Sajnos ma sok kisgyerek nem hall otthon értékes zenét, ezért a 2015 szeptemberétől hároméves kortól kötelező óvoda felelőssége kiemelkedő abban, hogy megismertesse a magyar népdalkincset, az alapvető hangszereket, hogy megalapozza ennek a korosztálynak a zenei ízlését. A magyar óvodai zenei nevelés, bár természetesen nem egységes, de magas színvonalú.

A zene jótékony hatása

A tudomány számos területéről zenetanárok, zenetudósok, pszichológusok, zeneterapeuták, filozófusok, biokémikusok, etológusok, orvosok, agykutatók, sőt politikusok is sokféle szempontból írták már le a zene bizonyítottan jótékony hatását a személyiségre, az emberi szervezetre, a lelkivilágra és az érzelmekre. A zenével történő foglalkozás – éneklés, hangszertanulás, de még a zenehallgatás is – hozzájárul a szociális készségek fejlődéséhez és segít leküzdeni a szociális hátrányt is. Utóbbi gyönyörű példája az itthon és külföldön is egyaránt elismert, példaértékű, 2011-ben alakult, Snétberger Ferenc nevével fémjelzett Zenei Tehetség Központ, ahol hátrányos helyzetű roma fiatalokat oktatnak világszínvonalon, megalapozva esetleges zenei pályafutásukat, nemzetközi karrierjüket. A zenetanár-társadalom egyöntetű véleménye, tapasztalata – bár ez értékelhető szubjektívnek is –, hogy az iskolai eredményeket pozitív irányban befolyásolja a zenetanulás még akkor is, ha egyébként sok időt vesz el a gyerekektől. Gondoljunk a napi gyakorlás mellett a minimum heti négy óra iskolai elfoglaltságra. Ma már a zeneiskolákba nemcsak a tehetséges, jó hallású, jó ritmusérzékű, zenére érzékeny, fogékony gyerekeket vesszük fel. Ennek elsősorban – be nem vallottan – demográfiai okai vannak. Ám sok esetben kifejezetten fejlesztő, nevelő célú szándékkal kerülnek hozzánk a viselkedés-, figyelemzavaros tanulók. Az utóbbi időben nem ritka az orvosi ajánlás sem – légzőszervi betegségek esetében. Hogy ez helyes-e? Vekerdy szerint: „A botfülű, a »nem-muzikális« gyermek elhanyagolása vagy éppen kirekesztése a zenei nevelésből súlyos hiba. Lehetséges, hogy egyik vagy másik gyerek a zene közelében és a folyamatos zenei gyakorlásban eltöltött évek ellenére is kevésbé lesz produktív a zenében. De semmiképpen nem mondhatunk le arról, hogy ezeknél a gyerekeknél is egy bizonyos zenei érzékenységet fejlesszünk ki, és ha erőfeszítésünk erre irányul, észre fogjuk venni, hogy a zeneileg legtehetségtelenebbnek tartott gyerekekben is megnyilvánul a zenei képesség egy bizonyos mértéke.” (Vekerdy 2005, 169)

A zene érzékenyebbé tesz, segít az indulati feszültségek átélésében, és sokban segíti az empátia kibontakozását. „Az ének, a zene, a tánc, jelentős élettani hatásokat is kifejthet a szervezetre. Érzelmeket, örömet, haragot, gyászt képesek kelteni, amelyek fontos szerepet játszanak a különböző kultúrák életében. Az emóciókat nem egyedül a hangok indukálják, hanem a hozzá kapcsolódó tapasztalatok és mentális asszociációik. A tánc és a muzsikán keresztül, bizonyos események különleges hatásokat nyerhetnek. Az általuk keltett emóciók mozgósítani képesek egy csoportot, vagy éppen visszatarthatnak egy akciótól, szolidaritást indukálhatnak, identitást formálhatnak.” (Csányi 1999, 169)

Jelentős szerepe van a zenetanulásnak a figyelem, az összpontosítás kialakulásában, fejlődésében is. A figyelem, odafigyelés, ezek irányítása és megosztása nem hogy a

gyerekeknek, de nekünk felnőtteknek is a 21. század egyik legnehezebb kihívásának tűnik. Nemcsak filozófiai szintű megállapítás, hanem mindennapi tapasztalat, hogy nem arra figyelünk oda, ami igazán fontos. Mára az emberi figyelem megosztására egy külön iparág alakult ki – majd utána a gondolkodás, vágyak, cselekvések irányítására is –, így nem meglepő, hogy a hangsúly veszélyes mértékben eltolódott. Minél jobban érintett a személyiség egy tevékenységben, annál inkább aktiválódik a belső motiváció és érdeklődés, és ebből kifolyólag megteremtődik a figyelem is. A zenetanulás során először megtanulja a növendék a magára való figyelést, hiszen a test (ujjak, száj, kéztartás, levegővétel stb.) irányítása az elsődleges feladat. Majd következik a kottára, hangokra, ritmusra való figyelés, végül mindezek szinkronba hozása, azaz a zenélés. Elképzelhetetlenül nehéz feladat ez egy kisgyermek számára, ami csak akkor sikerül, ha a tanár is valódi, osztatlan figyelemmel segíti őt. Az együtt muzsikálás, a kamarazenélés során pedig a többiekre is figyelni kell ahhoz, hogy a zene létrejöjjön. Csíkszentmihályi Mihálytól – aki a boldogság lehetséges útjait kutatta – származik a „flow”, az áramlás gondolata. Csíkszentmihályi szerint a figyelemkulcsfontosságú szerepet játszik az optimális élmény elérésében és fenntartásában egyaránt. A zene önkifejezésünk egyik fontos eszköze. A zene érzelmeink mélyebb rétegeire hat, a hangszeren való játék, az éneklés, vagy akár a zenehallgatás is áramlatélmény okozhat. „A zene rendezett audiolis információ, amely segít rendszert teremteni a hozzá forduló elmében, csökkenti a pszichikai entrópia mértékét.” (Csíkszentmihályi 1997) Az áramlatélmény elérésének lehetőségét elsősorban a zenei tevékenységek teremthetik meg. A hangszeren történő játék mindenképpen ilyen, hiszen egy zenedarab megszólaltatása olyan nagy kihívást, annyi figyelmet, koncentrációt, átélést kíván, ami önjutalmazó, áramlat-élmény. Az együtt muzsikálás, a közösen megélt élmények, a szereplések pedig mind alkalma a „flow” megéléséhez.

A zene hatása sokban segítheti például az empátia kibontakoztatását is. A zene érzékenyebbé tesz, hangulati, indulati feszültségek átéléséhez segít, mely tapasztalatok birtokában könnyebben felismerhetjük, megérthetjük a másik ember mögöttes lelkiállapotát.

A zenében a tévedés az tévedés. Ha egy hang hamisan szól, ha nem elég felkészült a szereplő, ha memóriazavara van, azt mindenki hallja, észreveszi. A hiba látványos. Egy fellépés csak akkor jó, ha fárasztó munka és rendszeres gyakorlás előzi meg. Így tanulják meg a növendékek értékelni a kemény, kitartó munka gyümölcsét, a sikert, amelynél jobban semmi sem tükrözi és jutalmazza az erőfeszítéseket. Az előadások alatt a gyermek megtanul uralkodni a félelmein, és megtanul kockázatokat vállalni. Egy kis szorongás, izgalom sosem árt, hiszen életünkben gyakran kerülünk nehéz helyzetekbe. Minél korábban és minél többször kell szembenéznie vele, annál jobban hozzászokik a félelmeihez. A kockázatvállalás elengedhetetlen, ha azt akarjuk, hogy gyermekünk maximálisan ki tudja használni a képességeit.

A zene kiváló kreatív kifejezőeszköz lehet a gyermek számára. Ha az alapokat már sikerült gondos gyakorlással elsajátítani, a fejlődésre és önálló alkotásra való törekvés természetessé válik a számára. Az önkifejezési készség fejleszti a gyermek önbizalmát is. A zenetanulás olyan készségeket, képességeket fejleszt ki a gyermekben, amelyek később hasznosak lehetnek, ha felnőttként boldogulni akar a munkahelyén. A zene a megfigyelés mellett a cselekvésre összpontosít, és megtaníttja arra, hogy mindenütt, mindenkor megállja a helyét. A munkaadók ma már olyan sokoldalú, kreatív alkalmazottakat keresnek, akik rugalmasak és könnyen alkalmazkodnak. A zenetanulás ilyen

felnőtteket nevel a gyerekekből, mert már korán megtanulnak kommunikálni egymással, és megismerik a hatékony csapatmunka fogalmát.

A zenét tanuló gyermek jobban teljesít más tárgyak tanulásában, érvényesül a transzferhatás: könnyebben tanul nyelveket, gyorsabban tanul meg szöveget olvasni és érteni. A zenei tevékenység révén a társas zenélés művelésével tanul meg alkalmazkodni. Szocializálódik, nyitottá válik új dolgokra, gondolkodása szélesebb területet ölel fel, így jobban megtalálja helyét az életben, könnyebben megéli, feldolgozza a konfliktusokat, hazájától távol is talál olyan közösségi tevékenységeket, melyekkel kötődni tud az új helyhez és őrzi nemzeti hagyományait. A zenei tevékenység révén megismeri az életen át tartó tanulás képességét, lehetőségét, így új szakmák tanulására is nyitott. Végző soron minőségileg sokkal jobb munkaeő lesz bármely szakmában, s ezzel piacképes munkaeőként jelenik meg Európában bárhol, természetesen a legjobban, ha itthon.

A rendszerváltozást követő társadalmi változások hatása a zenetanulásra

Az utóbbi két évtized nagymértékű társadalmi és demográfiai változásai ezt a nagy-szerűen kiépült és virágzó zenekultúrát alapjaiban változtatták meg. Az átrendeződő emberi értékek, a fogyasztói társadalom nagymértékű térhódítása, a rohamosan fogyatkozó gyereklétszám külön-külön és együttesen is olyan tendenciákat generálnak, melyek folyamatosan eltávolítják a következő generációt az évszázados hagyományoktól. Az évtizedek alatt egyre nagyobb hatást gyakorló és rombolni is képes média szinte szándékosan tereli a fiatalokat egy olyan irányba, ahol az eddig vallott emberi értékek idejétmúltak számítanak. A könnyen boldogulás, a nehézségek és a kitartó munka elkerülése, az erőfeszítések és befektetett energiák nélküli előrejutás népszerűsége minden eddiginél nagyobb mértéket öltött a mai társadalom fiataljai körében. Olyan évszázados dogmák dőltek meg, mint hogy a tisztességes, becsületes, kitartó munka a boldogulás kulcsa, illetve, hogy aki ezek szerint az értékek szerint építi fel életét, annak előbb-utóbb siker koronázza erőfeszítéseit. Ezeknek a tendenciáknak legnagyobb vesztesei azok a szakmák, illetve szakterületek, melyeken lehetetlen ezzel a hozzáállással bármilyen eredményt elérni, például a természettudományos területek, a sport vagy a klasszikus zeneművészeti szakirány.

A mai fiatalok teljesen más szocializációs közegben nőnek fel. Az új generáció tagjai otthon vannak a számítógépek, okostelefonok, ipadok világában, minden eszköz szerves része életüknek, hiszen beleszülettek a digitális világba. Szabadidejük nagy részét a világhálón töltik, virtuális közösségekben élnek, kapcsolataikat is internetes közösségi oldalakon építik. A közösségi oldalak legnagyobb veszélye, hogy a virtuális kapcsolatok a valódiak rovására mennek. Már létező pszichológiai kategória a „facebook-függőség”, amikor az oldalra való bejelentkezés válik a legfontosabb tevékenységgé. Hozzá vannak szokva a gyors információáramláshoz és annak befogadásához. Képesek egyszerre több mindennel párhuzamosan is foglalkozni, de többnyire rendkívül felszínesen. A felgyorsult technológiai fejlődés megváltoztatta emberi kapcsolataikat, kommunikációs szokásaikat, szocializációs közegüket. És megváltoztatta ízlésvilágukat, tanulási szokásaikat, viselkedésüket. Ugyanazt a zenét hallgatják, ugyanazt a divatot követik, nemcsak öltözködésben, hanem szókincsben, kifejezőmódban, étkezésben, még erkölcsi normák megítélésében is. Ha kérdésük, problémájuk van, azonnal rákeresnek az interneten, ahol kész válaszokat, megoldást kapnak, így az elmélyült gondolkodásra nincs is szükségük. Rengeteg hírhez jutnak, amit differenciálni, helyén kezelni, mérlegelni,

ellenőrizni nem tudnak (talán nem is várható el tőlük), de korosztályukban elvárás, hogy tájékozottak legyenek. Általában nem a szüleiktől, tanáraiktól várnak tanácsot, hanem internetes felületeken egymás között keresik a megoldásokat. Mára az – egyre szaporodó – internetes felületek a kortárs csoport nyomását közvetítő legfontosabb médiummá váltak, melyek széles körű társadalmi üzeneteket hordoznak.

Az internet és facebook világában, illetve nagyfokú jólétben és kényelemben felnövekvő fiatalok túlnyomó többsége teljesen büvkörébe került a gombnyomásra működő világnak, így bizonyos képességeik – a fizikai és szellemi ellustulásból fakadóan – nem is fejlődnek ki. Még ha szeretnének is megtenni bizonyos lépéseket saját jövőjük érdekében, gyakran nem képesek rá, hogy valóban meg is tegyék. Ugyanakkor természetesen jelen van egy szűkebb réteg, akik a modern kor vívmányait okosan, megfelelően felhasználva, rendkívüli értelmi és műveltségi fokra tesznek szert az elektronikai eszközöknek köszönhetően. De sajnos azok a gyerekek vannak kevesebben, akik mértéktartóan és a célnak megfelelően tudják használni a számítógép és a televízió által nyújtott lehetőségeket.

Említést kell tennünk még egy momentumról, amely szintén nagymértékben rombolja a klasszikus zene tekintélyét, ez az igénytelen könnyűzene és az abból kinövő „sztárcsinálás” térhódítása, amelyben szintén a médiának van legnagyobb mértékben negatív szerepe. A média szándékosan kezdett olyan személyeket képernyőre vinni, pozitív mintaképpé emelni, akik semmilyen téren nem rendelkeztek kimagasló képességekkel, sőt, sok esetben inkább valamiféle személyiségi fogyatékossgal bírtak. A korábban egyértelműen negatív fogalomként elkönyvelt extrém viselkedés, a tanulatlanság és kulturálatlanság teljesen elfogadottá vált a nyilvánosság előtt. A fiatalok könnyen jött sikerre vágyanak, ezeket a személyeket tekintik példaképüknek, és még az sem zavarja őket, hogy ezek a példaképek gyorsan változnak, hiszen amint megszokottá és unalmasá válik egy-egy sztár, a közönség újabbak után kezd kutatni, gyakorlatilag egy-két év alatt „elhasználva” egy-egy személyt. Ez a kultúrára is rátelepedő fogyasztói magatartás minden olyan évezredes értéket háttérbe szorít, amely ebbe a képbe nem illeszthető bele. Az olyan területek, amelyek jellegükből fakadóan hagyományosan nem változnak, mert más módon nem képesek működni, egyre szűkebb rétegeket vonzanak. Így a klasszikus zenei képzés, mely nem képzelhető el másképp, mint hosszú évek kitartó munkájával, szorgalommal, sok lemondással és önfegyelemmel, fokról fokra előbbre jutva, szintén nagyfokú presztízsvesztést él meg napjainkban. Pedig a rendkívül népszerű könnyűzenei tehetségkutató versenyeknek lehetne, talán van is pozitív hatása, hiszen sok fiatal inspirál éneklésre. Ezt kihasználva meg lehetne próbálni az éneklés iránt érdeklődő fiatalokat újra megismertetni a klasszikus zene szépségeivel, csiszolni zenei ízlésüket, hogy a könnyűzenében is képesek legyenek megtalálni a maradandó értékeket, és megfelelő igénnyel szűrjék meg az újabb felkapott irányzatokat.

Egyre képzetlenebb könnyűzenészek lépnek színre, akik csupán hangtechnikai eszközeiknek köszönhetik fellépésüket, nem pedig szakmai felkészültségüknek, illetve ötletgazdag egyéniségüknek. Az instrumentális zene háttérbe szorult, réteg zenévé vált, hiszen a ma hallgatott zenék többsége énekesek által előadott dal. Sláger, melynek jellemzője a végtelenül egyszerű, egy „kaptafára” készülő fülbemászó harmónia, jól megjegyezhető szöveggel. A mai tömegzenék mellőzik a zenei feszültséget. A konzumtársadalomban nevelkedők nagyrészt olyan muzsikákat hallgatnak nap mint nap, amelyeknek fő üzenete, hogy minden rendben van, érezd jól magad, vegyél még egy telefont, nézd meg a filmet, hallgass zenét, minden jól van így. Mindezt átlagosan napi

három órában, többnyire mobiltelefonon vagy MP3-lejátszón, ütközésig tekert hangerő szabályozóval. Hogy ennek milyen súlyos egészségkárosító hatása is van, mutatják azok a WHO-vizsgálatok, miszerint az utóbbi 10 évben közel 30%-kal nőtt azoknak a gyerekeknek a száma, akik hallókészüléket viselnek. (Laczó 2001, 445)

Kutatók szerint a fiatalkori halláskárosodás az általánosan megnövekedett zajszint mellett, az egyre növekvő médiahasználatnak is köszönhető. Megállapíthatjuk, hogy alapjában változott meg kulturális szokásunk, ízlésünk.

Az oktatáson belül is nagymértékben csökkent a klasszikus zene iránti igény, befogadóképesség, a komolyzene megbecsülése. Egyre kevesebb fiatal vonzódik ehhez a műfajhoz, nem is értik és nem is szeretik a klasszikus zenét. Abban, hogy idáig eljutottunk, egyértelműen hibás az oktatási rendszer, mely szinte a legutolsó helyre sorolta a tantárgyak közötti rangsorban az ének-zenét, így az nem tudja betölteni a funkcióját. Az énekórákon a zenei írás-olvasás magas szintű elsajátítása különösen túlsúlyba került (a zenei analfabetizmus felszámolását célul kitűzve), holott a közoktatásban inkább lelkes, zeneértő és kedvelő, művelt közönséget kellene nevelnünk. A legkevésbé fontos tantárgyként semmifajta tiszteletet nem sikerült az ének-zene számára az iskolákban kivívni, pedig nyilvánvalóan a klasszikus zenéhez legelső sorban az iskolai énekórákon keresztül vezetne az út. Ott kellene tudnia a pedagógusnak időt szakítani arra, hogy komolyzenei művekkel, hangszeres zenével is megismertesse a diákokat zenehallgatás útján, így próbálva meg zeneértő közönséget és esetleg aktív zenélésre vágyó fiatalokat nevelni. „Az ének-zenepedagógia helyzete most nem könnyű. Még kevésbé az ének-zenetanároké. Eddigi felkészültségük meglehetősen szűk szakmai ismeretek birtoklására, megingathatatlan meggyőződésekre, hitekre korlátozódott. Egyre inkább be kell látni, hogy ma – még inkább holnap – ez már nem elegendő. S ami megkerülhetetlen: nem lehet nem tudomásul venni, hogy a világ megváltozott körülöttünk. Demokráciánk újabb és újabb kihívásokat generál. Pluralizálódik a társadalom, pluralizálódnak az értékek. Nem teheti meg még az ének-zene tanár, de a zenetudós sem, hogy zárójelbe teszi a valóságot.” (Laczó 2001, 445)

A ma gyermeke és fiatalja rendkívül kevés időt tölt el művészet közelben. A gyerekek terhelhetősége véges, sok szülő fél attól, hogy újabb különórák beiktatásával túlterheli gyermekét, így – érhető módon – a későbbiek során jobban hasznosítható, első sorban nyelvi különórák javára döntenek inkább, a művészeti háttérbe szorításával. A sport is elsőbbséget élvez a művészetekhez képest a fontossági ranglistán, ez is érthető. Arról már nem is szólva, hogy a mai társadalmi viszonyok a szülők helyzete, a munkahelyekért való harc, a családok szétesése mekkora teherként zúdulnak nyakukba. Tehát éppen ma van a legegésztőbb szükség arra, hogy a fiatalok a művészetekbe kapaszkodva találjanak menekülő utat maguknak. Nem jut elegendő idő arra, hogy fogékonnyá tegyünk a gyerekeket és később a fiatalokat a kultúrára. Természetesen a társadalmi folyamatok az énekórától függetlenül is távolodnak a klasszikus hagyományoktól, így várhatóan mindenképpen csökken az érdeklődő gyerekek és felnőttek száma. Azonban iskolaszervezési szempontból nem mindegy, hogy elfogadjuk ezeket a tendenciákat, vagy megpróbálunk harcolni ellenük. Ha nem tudunk semmit sem tenni a beszűkülés ellen, akkor sajnos azzal is tisztában kell lennünk, hogy lényegesen kevesebb zenetanárra lesz szükség a közeljövőben, és ez leépítésekhez fog vezetni. Magyarország nemzetközi viszonylatban kiemelkedő hírnévvel rendelkezik a klasszikus zenei képzés terén, zeneoktatásunk kiemelkedően magas színvonalú zeneiskolákkal büszkélkedhet. Nem szabadna megenyedni, hogy a kultúrának ez a része visszafejlődjön és csak egy nagyon kis réteg által

kedvelt és űzött tevékenységgé válják. Meg kell próbálnunk mindent megtenni annak érdekében, hogy régi rangját és szerepét visszakapja, és ezért meg kell találnunk az utat a mai fiatalokhoz, illetve szüleikhez, hiszen ők is ennek a zenei téren kimagaslóan tehetséges nemzetnek a tagjai, így elképzelhető, hogy csak a körülmények, az iskolarendszer fogyatékoságai miatt nem derülhet ki róluk, hogy tehetségesek. Az a feladatunk, hogy minél szélesebb réteg kerülhessen kapcsolatba a zeneoktatással, hogy felhasználhassuk jótékony hatásait a következő generáció nevelésében.

Lehetséges megoldások az alapfokú művészeti iskola gondjaira

A zeneiskolába gyakorlatilag minden jelentkezőt felvesszünk. Természetesen igen nagy különbségek vannak a gyerekek adottságai között, elég ritka az igazán tehetséges és szorgalmas növendék. Az intézmény feladata elsősorban az, hogy a zenepedagógus megszerettesse a zenét, és a növendékeink személyiségét kedvezően befolyásolja. Ehhez kell megtalálni a megfelelő motiválási módszereket, ezért alapvető jelentőségű, hogy tanítványainkban a motiváltságot megőrizzük, sőt továbbfejlesszük.

„A tevékenység rugója a motiváció, az a belső feszültség, amely a személyiséget arra készíti, hogy erőfeszítéseket tegyen adott szükségleteinek kielégítése érdekében. A motiváció így a személyiség egész problematikájának, a személyiség fejlődésének és fejlesztésének központi kérdése.” (Kozéki 1975, 8)

Mi motiválja növendékeinket a zenetanulásra, hogyan őrizhetjük ezt meg és fejleszthetjük tovább? A motiváció lehet belső, külső és presztízsmotiváció. Belső motiváció esetében a gyerek a hangszer, zene iránti kíváncsiságból, érdeklődésből iratkozik be zeneiskolába. Külső tanulási motiváció esetében döntő a szülői elvárás, és a jó eredménynek elérése. Presztízsmotivációnál a siker a döntő tényező. A három motiváció nem választható szét a tanulási folyamatban, sőt az az ideális, ha mindegyik jelen van. Folyamatosan kell segíteni növendékeinket abban, hogy kialakuljanak a belső motívumok, hogy megszerettesük a tanulást. A motiváció eszköz és cél is egyben. Ennek eléréséhez igen fontos a minőségi tanítás, az egyéni, reális célok kitűzése és az ehhez vezető út megmutatása. (Réthy 1995, 18–19)

A zeneoktatásban, mivel egyénileg foglalkozunk növendékeinkkel, tág lehetőség nyílik a differenciálásra. Belső motiváció a zene, hangszer iránti kíváncsiság. A baj ott szokott kezdődni, amikor kiderül, hogy a hangszer tanulása fáradtságos, kitartó munkát igénylő, cseppet sem látványos folyamat. Szükség van minden szakmai tudásra, leleményre, elsősorban abban, hogy milyen darabot válasszunk növendékeink számára. Ehhez ismernünk kell növendékeink ízlését, lelkiállapotát is képességeik mellett, hogy kedvükre valót találjunk. Van olyan növendék, aki a lassú darabokat kedveli, legszívesebben még a gyorsat is lassan játszaná, vagy ellenkezőleg, csak a tempós műveket szereti. *Természetesen nem lehet egyoldalúan tanítani, de érdemes figyelembe venni a növendékek ízlését. Olyan darabot kell adnunk a növendékeinknek, amit szívesen játszanak, amiben örömeiket lelik. Ez nem könnyű feladat, mert a hivatalos tananyag sokszor nehéz, nem tetszik a gyerekeknek, a „slágerszerű”, ismert, fülbemászó, a kicsit könnyebb műfaj felé hajló dallamokat sokkal szívesebben játsszák, sőt gyakorolják még otthon is, főleg, ha szüleik is felismerik. Sajnos kevés az ilyen kotta, rengeteg időt töltünk az internet előtt, ahol a különleges, ritka kottákat, vagy épp az aktuális divatnak megfelelő zeneszámokat keressük. Gyakran mi magunk hangszerelünk, írunk a növendék képességeit figyelembe vevő külön szólamot, dallamot. Erre tulajdonképpen rá van*

kényszerítve minden tanár, hiszen ha ezt nem teszi, könnyen elveszítheti tanítványát. A mai kottakiadás nagy hibájának tartom, hogy évtizedek óta alig változott a tartalom, nincsenek a mai gyerekek ízlésvilágának megfelelő darabok, nincsenek amatőrök képzettségére kidolgozott tantervek, miközben felnőtt egy teljesen más ízlésvilágú nemzedék.

A külső motiváció az iskola nem kötelező jellege miatt nagyon fontos. A család és a kisgyermekkorai élmények döntően befolyásolhatják. A zenetanítás hasonlít egy háromlábú székhez. Szükséges hozzá a növendék érdeklődése és elszántsága, a tanári tevékenység, illetve kiemelt szerepe van az ösztönző szülői támogatásnak. Ha az egyik láb hiányzik, felborul a szék. Biztos szülői háttér, támogatás nélkül lehetetlen eredményeket elérni. Ez nemcsak értelmi, lelki támogatás jelent a szülő részéről, hanem komoly anyagi kiadást is, így a szülő joggal várja el, hogy „befektetése megtérüljön”, sok esetben úgy, hogy az otthoni gyakorlásra nem számíthatunk.

Döntő jelentősége van a tanár-diák viszonyoknak és az óra légkörnek. A pedagógushoz fűződő érzelmi viszony nemcsak a *növendékek érzelmi életének alakításában fontos, hanem a tanulás sikeressége szempontjából is. Meleg, elfogadó légkörben jobban lehet fejlődni, úgy gondolom*, ez a művészeti nevelésre hatványozottan érvényes. Már a hangszerválasztásnál döntő a tanár személyisége, sok esetben a gyerek nem is hangszert, hanem tanárt választ. A zeneiskolában sajátosak a tanulás körülmények, hiszen az órákon egyéni foglalkozás folyik, a tanár kettesben van a diákkal. A gyerekek olyan ragaszkodással tudnak a zenepedagógushoz viszonyulni, amely gyakran még a szülővel is szembeszáll. A már korán kialakuló intellektuális kötődés bizalmi viszony, amely messze túlterjed a zenetanulással kapcsolatos dolgokon, általános emberi összekapcsolódás, amelybe rendkívül bizalmas dolgok is beleférnek, olyanok is, amelyről a szülő talán nem is tud. A gyerekek az iskolai tanítás után, egyenként érkeznek, aznapi örömmel, bánattal, gondjaikkal együtt, amit megosztanak velünk. Igénylik a beszélgetést, a teljes, osztatlan, csak rájuk irányuló figyelmet, amelyet sok esetben otthon nem kapnak meg. A rá összpontosuló figyelem által tanul meg magára is figyelni, a rá irányuló szeretet érezve tanul meg szeretni. Kokas Klára szerint (Masopust 2012) a gyerekek agresszív ingerekben, versengésben, sikerhajszolásban nevelkednek. Sokszor nálunk is többet tudnak a technikáról, bravúrosan használják az informatikai eszközöket, otthonosan mozognak a média világában, ugyanakkor belső szorongásaik, zaklatottságuk nagyobb, mint az előttük lévő generációké. Ezeknek a sérüléseknek a kezelését is vállalnunk kell.

Ebben a nagyon bizalmas, közeli kapcsolatban hangsúlyos szerepet kap a pedagógus személyisége. Mennyire hiteles? Nagyon nehéz megtalálni azt az egyensúlyt, hogy kép-mutatás nélkül, őszintén, de eredményesen tudjon a zenetanár dolgozni, lelki egészségét is megőrizve. A foglalkozással együtt járnak írott és íratlan szerepkövetelmények. A pedagógiai munkának fontos tényezője az azonosulási minta nyújtása, hiszen a tanár példaképpé kell, hogy váljon, nemcsak a gyerekek, hanem a szülők szemében is. A pedagógus-szerep íratlan előírásai közé tartozik, hogy legyen művelt, kulturált, tájékozott, vegyen részt környezetének társadalmi életében, legyen odaadó, türelmes és fáradhatatlan. (Duffek 2009)

Az egyéni bánásmód, az egyéni értékelés is számos kérdést vet fel. Az elvégzett, előírt tananyag vizsgakövetelmény szerint kerül értékelésre, vagy a gyerek saját magához viszonyított teljesítménye alapján? A rendszer magában hordozza azokat az anomáliákat, amelyeket nehéz feloldani. A félévi, év végi vizsgák, a nyilvános fellépések némely gyereknek olyan stresszt, izgalmat, lámpalázat jelentenek, hogy képtelen rá. De vizsga nélkül nem kaphat bizonyítványt, ráadásul a hangszeres tanulmányok végén csak

a kötelező alapvizsga letétele után tanulhat tovább a növendék. Igazságtalan, hogy aki hat évig a szabadidejét egy másik iskolában tölti, de nem annyira tehetséges, hogy az egyébként magas követelményeknek megfeleljen a vizsgán, ha szeretne, sem tanulhat tovább, miközben a zeneiskola „legértékesebb” tagjai középiskolások. Megható azt látni, hogy a túlterhelt érettségi időszakban is szorgalmasan jönnek órára ezek a szinte felnőtt kis emberkéik, akik hangszeres tudásukat már tudatosan a sok tanulás melletti kikapcsolódásra „használgják”. Nagyon nehéz megtalálni az egyensúlyt az értékelésben: az a cél, hogy megmaradjanak a növendékek, ugyanakkor a hivatalos tananyagot is elvégezzék, megfeleljenek az előírt követelményeknek.

Az alapfokú művészetoktatást érintő egyéb speciális problémák és megoldási lehetőségeik

Felvetődik a kérdés, hogy az utóbbi két évtized gyökeresen megváltozott társadalmi, kulturális közegében felnövekvő új, „Z” generációnak is nevezett nemzedék problémáinak kezelésére fel vannak-e készülve, a nevelési intézmények, rendelkeznek-e a pedagógusok elegendő pedagógiai, pszichológiai ismerettel? *Vállalják-e* az egymástól nagyon különböző növendékek nemcsak szakmai, de mentális nevelését is? Képzettek-e arra, hogy a szülőkkel megfelelően kommunikáljunk? Megértik-e az audiovizuális élményeken felnövő, számítógépen játszó, 3D-s filmeket néző generációt? Miközben az alsófokú zeneoktatásban lelkes, kreatív szakmailag kiválóan felkészült, sőt túlképzett szakemberek tanítanak, akiknek elemi érdeke, hogy a növendékeik sikeresek, elégedettek legyenek, aközben el kell ismernünk, hogy eredmények mellett egyre többször vallanak kudarcot.

A hangszer tanulása során felmerülő gondok elsősorban nem zenei jellegűek, hanem a lélek működésében keresendők, a pszichodinamikus eredetű figyelmi problémáktól kezdve a belénk nevelt gátlásokig. Ezek jelennek meg zenei köntösben, számunkra sokszor nehezen felismerhető, kibogozható módon. A zenetanítás egyik fontos eleme a pszichológiai ismeret. Nincs távolság pedagógia, pszichológia, zenetanítás és saját magunk zenélése között: ezek egyetlen kognitív és motivációs rendszerben kapcsolódnak össze, s ha homokszemcse kerül a fogaskerek közé, előbújnak a lelki forrás közös alapjai.

A növendékek általában igen érzékeny lelkületű személyiségek, akik nagymértékben igénylik és viszonyozzák a szeretetet, az érzelmeiket. Érzelmek nyújtása, érzelmek átadása, az érzelmek tanítása, nevelése hol valósulhatna meg leginkább, mint a hangszeres, egyéni foglalkozásokon. Ehhez azonban nincsenek megfelelő pedagógiai és pszichológiai ismeretek, amelyek segítenének a komolyabb szakmai és emberi problémák esetén. Pedagógiai programban célkitűzések között szerepel a szakmai és emberi nyitottságra és értő toleranciára nevelés. Az egész életen át tartó tanulást megalapozó kompetenciák fejlesztésére külön figyelmet kell szentelni, idetartoznak elsősorban a hatékony tanulás és információfeldolgozás módszerei, a kezdeményezőképeség, növendékeink testi-lelki-szellemi egészségének fejlesztése. Ezek nem hangzatos elvek, hiszen hiányukból adódnak a szakmai korlátok. A kreatív hozzáállás is több, mint divatos varázsszó, hiszen tartalommal megtöltve nem csupán mennyiségi, hanem minőségi változást eredményez a zenéhez való hozzáállásban és a zene tanításában is. A testi tudatosság fejlesztése, a türelemre és önuralomra nevelés, a zenei teljesítménynek az az összetevője, amely nélkül nem lehet eredményes a tanítás. Nagy szükség lenne a lélektani műveltségre,

készségek és képességek tudatos fejlesztésére, amelyek segítenének elsősorban önmagunk megismerésében. Ismerni kellene a zeneértés fejlődéslélektanát, a zene elméleti és agyi reprezentációjával kapcsolatos, a gyakorló zenész számára is hasznos ismereteket, a komolyzene és a könnyűzene előállításának és befogadásának lélektani különbségeit.

Idekapcsolódik a sajátos (nem hátrányos helyzetű), ma már szinte teljesen átlagosnak tekinthető beilleszkedési zavarokkal, diszlexiával, diszgráfiával, hiperaktivitással küszködő gyerekekkel való foglalkozás. Ezek a hiányosságok a hangszeres órákon is megmutatkoznak, a kottaolvasás, és hangszerkezelés terén. Erre a Kokas Klára nevével fémjelzett komplex művészeti program adhatna útmutatást.

Minden zenepedagógus, növendék, sőt előadóművész küzd a lámpalázzal. A probléma jelentősége ellenére szerintem nem veszik komolyan a lámpalázat, annak ellenére sem, hogy leküzdése létkérdés a muzsikálónál. A zenei pályán való előrehaladás állomásai fellépések, vizsgahelyzetek, tehát sorsdöntő lehet, ki hogyan képes helytállni. A színpadi szereplés pedig mindig egy plusz kihívás, egy újabb helyzet, amelyre mindenki másképpen reagál. Ezt nem lehet a tanteremben megtanulni, hiszen szinte minden koncerten adódhat olyan szituáció, amire nem lehet számítani, amit csak ott lehet megoldani. Az órákon tanítványoknak mindig elmondják, hogy képzeljék magukat egy hangversenyterembe, hogy ne az szabja meg a lehetőségeiket, ahogy éppen egy szűkös tanteremben elférnek, hanem mintha kifelé játszanának, képzeljék el, mintha ott ülne a közönség. Sokszor bármennyire is félnek a nyilvános szereplésektől, ennek meg kell történnie a valóságban is, mert ha nem tapasztalják meg, milyen az, amikor tényleg ülnek ott emberek, akik figyelnek, tapsolnak, vagy éppen köhögnek, beszélnek, akkor az egész olyan lesz, mintha – mondjuk – a horgászatot könyvből tanulnák meg, és soha nem mennének le a folyópartra. Vannak gyerekek, akiket azonban nem szabad erőltetni, mert annak ellenére, hogy felkészültek, tudják az anyagot, annyira szoronganak, hogy képtelenek elfogadható teljesítményt nyújtani. Ennek oka lehet a szervezet egészségileg gyenge állapota, a stressz, de akár a rendszertelen étkezés is. Ha erre jön még a szereplési izgalom, az olyan túlfokozott vegetatív működést eredményez, aminek leggyakoribb tünete a kézremegés, légszomj, memória zavar. Szabad-e – csak azért, mert a tantervi követelmény előírja az évenkénti kötelező nyilvános szereplést – kitenni bárkit is egy akár egész életre szóló megalázó kudarcélménynek. A lámpalázzal kapcsolatos problémák azért is lényegesek, mert a zenepedagógusokat is érintik, hiszen előadóművészként is helyt kell állniuk. Egy kisebb település kulturális életének alapja a művészeti iskola, elvárás, hogy társadalmi rendezvényeken a zenetanárok adják a műsort, jeles ünnepek alkalmával pedig igényes, egész estét betöltő koncerteket. Hagyománnyá váltak tanári hangversenyeink, ahol növendékeknek, szüleiknek is példát kell mutatni, ahol nemcsak szakmai felkészültség, hanem színpadi megjelenés is megmérettetik. Mára a látvány, a vizuális élmény fontosabb lett a valódi tartalomnál, egész iparág épült a színpadon való megjelenés, mozgás, öltözködés viselkedés tanítására. A lámpaláz legyőzéséhez nem elég egy-két penzum végrehajtása, hanem teljes és sokoldalú ismeretre lenne szükség, hogy diákokat magabiztos, jó kiállású szereplővé tudjuk nevelni.

Az itt felvetett hiányosságainkra a továbbképzések semmilyen választ nem adnak, ezért nagy szükség lenne ezek tematikájának átgondolására. Feltehetően az egész zenetanár-társadalom igénye, hogy ne csak szakmailag, hanem emberileg, pszichésen is irányítani, segíteni tudják a növendékeket, és megőrizték mentális egészségünket. A zenepedagógia különleges területe az oktatásnak, ami különleges „bánásmódot” is igényel.

A szorongás enyhítésének egyik legjobb eszköze a kamarazenélés. A kamaramuzsi-

kálás oldja az egyéni órák magányosságát, fejleszti a társas kapcsolatokat, megtanít a másokra figyelni, jó értelemben vett versenyhelyzetet eredményez, képes igazi közösségeket formálni. A közös muzsikálás fejleszti a toleranciát, az alkalmazkodókészséget, hiszen különböző szinten lévő tanulók csak akkor tudnak közös produkciót létrehozni, ha az ügyesebb segíti a gyengébbet, ugyanakkor a jobban teljesítő növendék húzóerőként is hat a fejlődni vágyó tanulóra. Gyakran a csoport ösztönző ereje által teljesít átlagon felül az a növendék, aki egyébként retteg az egyéni fellépéstől, de csoportban szívesen szerepel. A növendékek ebben a helyzetben ténylegesen egymásra vannak utalva, a csoport teljesítményével kapcsolatban egyéni és csoportos felelősséget is viselnek. A közös felelősség az együttműködési készség fejlődéséhez, az egymásra utaltság az egyéni felelősség belátásához vezet. A hetenként ismétlődő próbák alatt a növendékek megismerik egymást, barátságok szövődnek, jobban fejlődik bennük az a tudat, hogy ők ehhez a zeneiskolához, kamaragyűtteshez, közösséghez tartoznak. Egymás megismerésével életre szóló emberi tapasztalatokat is szereznek. Az egy kamarazenei csoportban játszó szülei is közelebb kerülnek egymáshoz. A munka és a siker öröme ugyanúgy közös, mint a gond, probléma. A kamarazenélésnek a zeneiskolai hangszeroktatás pillérévé kellene válnia. Minden növendéknek lehetőséget kellene biztosítani a kamaramuzsikálásra, de az óraszám-szabályozás miatt ez sok esetben nem lehetséges. A szolféztanítással kapcsolatban felmerülő legtöbb gond az, hogy elmélet és gyakorlat nem jár együtt, azaz a hangszer és szolfézs tanítása nem kapcsolódik össze, ezért a gyerekek nagy része nem is szereti ezt a tárgyat. A klasszikus zene szépségét csak közös, örömteli zenélésen keresztül lehet elérni. Az iskolai közös muzsikálás vezethet el később amatőr kórusokban, zenekarokban való részvételhez, hosszútávon a koncertlátogatás igényéhez. Csak egy tevékenység központú, alkotásra, kreativitásra ösztönző zenepedagógia lehet sikeres.

Felhasznált irodalom

- Csányi Vilmos 1999. *Az emberi természet*, Budapest: Vince Kiadó.
- Csikszentmihályi Mihály 1997. *Flow – Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Duffek Mihály 2009. *Tanár és növendék, mester és tanítvány XXI. századi gondolatok Varró Margit nyomán*. <http://www.parlando.hu/2009-3-VARRO%20KONF.htm> [2014. 03.21.]
- Homor Istvánné 2009. *Polifónia különkiadás*, 2009. május 23–24. p. http://www.hunmusic.hu/tanulmanyok/zeneoktataskunk_fuzet_09.pdf [2014.01.05.]
- Janurik Márta 2008. A zenei képességek szerepe az olvasás elsajátításában, *Magyar pedagógia* 108. évf. 4. Szám. 291. p.
- Kodály Zoltán 2007. Visszatekintés II. kötet Összegyűjtött beszédek, írások, nyilatkozatok. In: Bónis Ferenc (szerk.): Budapest: Argumentum kiadó, 179. p.
- Kodály Zoltán 1975. *A zene mindenkié*, Budapest: Zeneműkiadó.
- Kokas Klára 1992. *A zene felemeli a kezeimet*, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kozéki Béla 1975. *Motiválás és motiváció*, Budapest: Tankönyvkiadó.
- Laczó Zoltán 2001. Tanulmányok a neveléstudományok köréből, *a MTA Pedagógiai Bizottságának gyűjteménye*. Budapest:: Osiris Kiadó. 437-451. p.
- Masopust Katalin 2012. *Motiváció és értékelés a művészeti oktatásban I.II.* <http://www.parlando.hu/2012/2012-3/Masopust.htm> H [2014. 03.10.]

- Net jogtár CXC. törvény a nemzeti köznevelésről http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100190.TV&celpara=#xcelparam [2014.01.07.]
- Réthy Endréné 1995. Tanulási motiváció, *Új pedagógiai közlemények*. ELTE Bölcsészettudományi Kara Neveléstudományi Tanszék és Pro Educatione Hungariae Alapítvány. 1995. 18–19.p.
- Zenei enciklopédia <http://www.zenci.hu/szocikk/zene> [2014.08.20.] Vekerdy Tamás 2005. Másféle iskolák, Budapest: Saxum Kiadó Bt.